

İsmail Gaspıralı'nın Düşünceleri Dahilinde Türk Dünyası Ortak Alfabe Çalışmaları

Türk dünyası içerisinde dil birliği düşünüldüğünde, akıllara önemli isimlerden biri olarak İsmail Gaspıralı gelmektedir. İsmail Gaspıralı, Türk dünyası birliğine inanan bir aydın olarak bu amaçla birçok çalışma yapmıştır. Eğitimi ve okumayı daha kolay ve hızlı hale getiren Usul-i Cedid okulları yanı sıra Türk dünyasında dil birliğini sağlamayı amaçlayan yazılar kaleme almıştır. Bu amaçla, Türk dilinin lehçelerinden herhangi birini kullanan herkesin okuduğunu anlaması gayesiyle Tercüman gazetesini yayımlamıştır.

Gaspıralı'nın en önemli gazetesi olan Tercüman'ın ilk sayısı 10 Nisan 1883'te çıktı. Haftada bir kez olmak üzere Rusça ve Türkçe olarak neşredildi. Gazete, Rus hükümeti baskısından dolayı rahat bir ortamda yayımlanamamakla beraber, bir buçuk sene boyunca her sayısı Petersburg sansüründen onay alındıktan sonra basıldı. Tercüman basılmaya başlandıktan sonra Rusya Müslümanları için ortak bir kürsü oldu. İsmail Gaspıralı, gazetesinin ilk sayılarında Türkiye'de yayımlanmış bazı İslami eserlerden faydalandı. Bunun sebebi toplumun ihtiyaç duyduğu bilgi eksikliğini karşılamak, yanlış anlaşılan İslam'ı basit ve doğru bir şekilde anlatmaktı.

Gaspıralı, Tercüman'da Türkiye'deki gelişmelerden bahsederek Rusya Müslümanlarına o dönemki Osmanlı'nın yenileşme hareketlerini göstermek istemiştir. Osmanlı'daki gazeteleri ve olayları yakından takip etmiş, Tercüman'ın Osmanlı'da yayımlanması için faaliyete girse de başarılı olmamıştır. Fakat 1894'te İstanbul'a gelip gazete üzerindeki yasağı kaldırmayı başarmıştır ve İkinci Meşrutiyet'ten sonra rahatça yayımlanıp okunmaya başlanmıştır.¹

Orta Asya'daki Rus tehdidine karşı büyük endişe duyan Gaspıralı, düşüncelerini Tercüman'da ifade etmiştir. Dikkati daha çok Rus yayılması ve Orta Asya eyaletlerinin Rusya'ya bağlanması, İslam dünyasında modernleşme akımı ve Rusya'daki Türklerin doğru bir şekilde Batılılaşmasına odaklanmıştır. Tercüman gazetesi, o dönem Rusya'sında yenilikçi bir aydının kültürel modernleşme, sosyal evrim, Rus uygarlığı ve yönetimi konularındaki görüşleri hakkında bilgi edinilmesini sağlamıştır. Gaspıralı'nın amacı Tercüman'da İslam inancı ve gerekleri, dogması ve hukuki yapısı hakkında tartışma açmak olmadı, tam tersine böyle bir tartışmanın açılmasını uygun görmeyerek önce bu tartışmayı yapabilecek donanımlı bireyler

---

¹ İsmail Gaspıralı Seçilmiş Eserleri:2 Fikri Eserleri, haz. Yavuz Akpınar, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016, s. 23-25.

yetişmesini amaçladı. Gerekli ve gerçek İslami bilgileri gazetesinde işlemeye çalıştı. Aşırı Rus milliyetçilerinin Tercüman gazetesine karşı saldırıları da Gaspıralı'ya asla engel olmadı.²

Gaspıralı'nın Tercüman'da kullandığı dil Kırım sözcüklerinin de kullanıldığı sade bir Osmanlı Türkçesiydi. Fakat Osmanlı Türkçesinden Arap ve Fars tamlamalarını çıkarıp Rusya Türklerinin anlayacağı bir şekilde sadeleştirmiştir. Bu da onun gazetesıyla bütün Türklere ulaşabilme gayesini ortaya koyar. Gaspıralı, 1910'lardan itibaren bu tarzını değiştirip daha edebî ağırlıklı yazmaya başlamıştır çünkü artık okuyucularının da edebî bir dile alıştığına inanmıştır. Gaspıralı'nın Tercüman'da bir başka uygulaması da hitap ettiği bölgeye göre bir dil kullanmasıydı. Farklı Türk halklarına hitap ettiği zamanlar daha çok o bölgeye ait şive ve üslup kullanıyor fakat Osmanlı Türkçesine daima sadık kalıyordu. Tercüman'ın dili Gaspıralı'nın reform programlarından birini temsil ediyordu.³

Gazetenin yayımlandığı ilk günlerde esas konusu, Türk milletine kendi dilinde eğitim vermek ve Avrupa ilim ve tekniğini kazandırabilmektir. İsmail Gaspıralı, Rusya Türklerinde doğru bir şekilde Batılılaşmanın savunucusu olmuş ve bunun için millî bir değer olan dili en uygun şekilde bütün Türklerin anlayacağı duruma getirmeyi amaçlamıştır. Tercüman'da da dil meselesine oldukça önem vermiştir. Türkçeye yabancı unsurların girmesine karşı çıkmış ve bu unsurları gereksiz bulmuştur. Türk dilinin önemine sürekli vurgu yapmış, yazdığı makalelerinde Türk dilinin yabancılaştırılmaması konusunda ibarelerde bulunmuştur.⁴

Tercüman gazetesi 1912'den sonra Türkiye dahil bazı Ortadoğu ülkelerinde de satılıyordu. Tercüman'da Türk dünyasının önemli isimlerinin de yazıları bulunuyordu ve maddi desteğini Hüseyinov kardeşler ve Zeynel Abidin Tagiyev gibi tanınmış zenginler sağlıyordu. Tercüman ılımlı muhafazakâr-reformcu ve Türk birliği taraftarıydı. Fakat bu uzlaşmacı tavır, 1904'teki Rus-Japon Savaşı ile bir darbe aldı. Rusya'nın yenilmesiyle bir iç huzursuzluk oluştu ve meşrutiyet ilan edilmek zorunda kalındı. Bu ortamda uzlaşmacı düşünceye karşı "Genç Tatarlar" adında muhalif bir grup oluştu. Bunun dışında Gaspıralı'nın yayın faaliyetleri muhafazakâr basın tarafından da hoş karşılanmadı.⁵

Tatarların aydınlanması amacına hizmet eden Tercüman gazetesi, ortak bir dil oluşturma gayesiyle İsmail Gaspıralı'nın ölümünden sonra da faaliyetlerini sürdürmüştür. Yusuf Akçura,

---

² İlber Ortaylı, Reports and Considerations of Ismail Bey Gasprinskii in Tercüman on Central Asia, Cahiers du monde russe et soviétique, en Asie centrale soviétique, vol 33 no 1, EHHES, 1991.

³ Hakan Kırımlı, Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010, s. 40.

⁴ Yusuf Akçura, Türkçülük, İlgü Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2015, s. 88

⁵ Nadir Devlet, İsmail Gaspıralı, Başlık Yayın Grubu, İstanbul, 2011, s. 110.

İsmail Gaspıralı'nın en önemli eserinin Tercüman gazetesi olduğunu düşünmüştür. Daha sonra Tercüman gazetesi, Bolşeviklerin Kırım'daki hükümeti devirmelerinin ardından, 10 Şubat 1918'de kapatılmıştır.⁶ Gaspıralı'nın modernleşme idealinde, Tercüman vasıtasıyla yaydığı fikirler kısaca şunlardı: Okullarda Avrupalı tarzda eğitim verilmesi, bütün Türkler için ortak bir dil ve yazı oluşturulması, Müslüman kadınların özgürleştirilmesi, Rusya Türklerinin iktisadi hayatta aktif hale getirilmesi, dinî idare sisteminin düzeltilmesi ve Rusya Türkleri için yardımlaşma cemiyetlerinin kurulması. Bu görüşlerin temel amacı Rusya Türklerini kalkındırmaktı. Bu görüşler, Usul-i Cedid hareketini oluşturmuştu.⁷

İsmail Gaspıralı'nın ideali olan dilde, fikirde ve işte birlik, Türk dünyasının gelişimi ve devamlılığı açısından oldukça önemlidir. Günümüzde bu gaye ile kültürel de olsa Türk kurultayları düzenlenmekte ve farklı çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar arasında göze çarpan önemli gelişmelerden biri de Türk dünyasında ortak alfabe anlaşmasıdır. Kazakistan'ın başkenti Astana'da bulunan Türk Akademisi ve Türk Dil Kurumu iş birliğinde, 9-11 Eylül tarihlerinde Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonu'nun üçüncü toplantısı yapılmış ve bu toplantının sonucunda 34 harften oluşan Ortak Türk Alfabesi önerisi üzerinde uzlaşmıştır. Önerilen alfabedeki her harf, Türk dillerinde bulunan farklı fonemleri temsil etmektedir. Yapılan toplantıda "Ortak Türk Alfabesi'nin geliştirilmesi, Türk halkları arasında karşılıklı anlayış ve iş birliğini teşvik ederken, onların dil mirasını da korumaktadır." değerlendirmesinde bulunulmuştur.⁸ Bu bağlamda, İsmail Gaspıralı'nın ortak dil oluşturma gayesinin adımlarından biri günümüzde atılmıştır. Ortak alfabenin kabulünden sonra, dil birliği konusundaki çalışmaların sonuçlarını zaman gösterecektir.

Yağmur Derin Ükten, "İsmail Gaspıralı'nın Düşünceleri Dahilinde Türk Dünyası Ortak Alfabe Çalışmaları" <https://www.fikirtepedi.com/biyografya/ismail-gaspiralinin-dusunceleri-dahilinde-turk-dunyasi-ortak-alfabe-calismalari/> (Yayın Tarihi: 29 Eylül 2024).

---

⁶ İsmail Gaspıralı Seçilmiş Eserleri: 2 Fikri Eserleri, haz. Yavuz Akpınar, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2016, s. 33.

⁷ Nadir Devlet, **İsmail Gaspıralı**, s. 118.

⁸ <https://www.haberturk.com/ortak-turk-alfabesi-nedir-kac-harf-var-uzlasi-saglandi-turk-devletleri-ortak-alfabesi-nasil-olacak-3719055/4>